УДК 81-13:808.53

Ю. В. Лисецька,
аспірант
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
lysetskayuliia@gmail.com
ORCID 0000-0002-6747-5858

ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ

Стаття присвячена дослідженню функцій дискурсивних маркерів та особливостей їх вживання в дискурсі. Проаналізовано класифікації дискурсивних маркерів в сучасній англійській мові і визначено їх основні класи, а саме прагматичні маркери: базові маркери, маркери-коментарі, паралельні маркери, дискурсивні маркери; семантичні маркери: умовні маркери, протиставні маркери, темпоральні маркери; топікальні маркери. У статті здійснено спробу класифікувати дискурсивні маркери відповідно до функцій, що вони виконують. Дискурсивними називаються маркери, котрі не мають реального лексичного значення, однак функціонують для передачі намірів мовця під час розмови. Це – слова, фрази, конструкції, які виступають мовним елементом структурування дискурсу. Вивчення специфіки дискурсивних одиниць вказує на їхні основні ознаки, а саме на мультикатегорійність і поліфункціональність.

Ключові слова: *дискурс, дискурсивні маркери, прагматичні маркери, семантичні маркери, топікальні маркери, когерентність.*

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика характеризується тенденцією до вивчення дискурсу, його дефініцій, структуризації, систематизації його типів та різнопланового дослідження. Це зумовило необхідність виокремлення засобів, тобто компонентів, котрі забезпечують зв'язність різних видів дискурсу, що визначає **актуальність** даного дослідження.

Метою дослідження є аналіз функцій дискурсивних маркерів та особливостей їх вживання в дискурсі. Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних **завдань**: 1) проаналізувати класифікації дискурсивних маркерів в сучасній англійській мові; 2) визначити основні класи прагматичних, семантичних та топікальних маркерів; 3) класифікувати дискурсивні маркери відповідно до функцій, що вони виконують.

Виклад основного матеріалу. Термін "дискурс" (фр. *discours* – промова, виступ) означає зв'язне мовлення в конкретних соціокультурних, психологічних умовах і відбиває ситуацію безпосередньої мовної діяльності з урахуванням форм спілкування, поведінки, міміки, жестів мовця, текст разом з умовами його творення сприймання, динамічний контекст культури, у якому здійснюється прочитання тексту та його вплив на свідомість читача [1: 38]. Вивченням дискурсу у різних його проявах займалися: Г. Почепцов, В. Карасик, О. Селіванова, Н. Арутюнова, Т. ван Дейк, І. Шевченко, О. Морозова, В. Григор'єва [2].

Найбільш поширеними у мовознавчих студіях засобами створення зв'язності (когерентності) дискурсу є дискурсивні одиниці, що мають декілька назв: дискурсивні конективи [3], дискурсивні маркери [4: 932], дискурсивні оператори [4: 932], дискурсивні слова [3] тощо. Дискурсивний маркер (ДМ) – поняття, що з'явилось в лінгвістиці недавно, тому загальноприйнятого чіткого визначення і однозначного розуміння цієї відносно нової категорії не існує. Однак можна виокремити диференційні ознаки ДМ:

- мультикатегорійність (співвідношення ДМ із сполучниками, прислівниками, модальними словами, частками, вставними словами, вигуками) [1];
- факультативність (вказівка на взаємодію мовця і слухача, ставлення адресанта до адресата, до ситуації загалом) [1];
- поліфункціональність (вживання ДМ в конкретних комунікативних ситуаціях) [5];
- незмінюваність (до ДМ належать частки, вигуки, сполучники, вставні слова, фрази, конструкції, тобто незмінювані дискурсивні одиниці) [1];
- релятивність (вживання у певному контексті) [5].

Сучасні підходи до класифікації і тлумачення терміну "дискурсивний маркер" представлені у працях Д. Шифрін, Б. Фрейзера, Е. Траугот, Л. Брінтон, О. Котова, К. Бауера-Рамазані, К. Кисельової, Д. Пайяр. Дискурсивним маркером називається мовний інструмент структурування дискурсу – слова, фрази, конструкції, що не мають реального лексичного значення, однак виконують важливі функції. Розглянемо основні функції ДМ за критерієм передачі намірів мовця під час розмови. Дискурсивні функції умовно поділяють на регулятивні, організаційні і когерентні.

1. Регулятивні функції ДМ пов'язані з передачею різного ступеня достовірності інформації, додаткових значень, висловлення своєї думки, оцінки змісту і мовлення, емоційного відношення та наголошення на головному.

© Лисецька Ю. В., 2016

2. Організаційні функції ДМ поділяють на рівні речення та дискурсу. ДМ об'єднують декілька речень або їх частин на першому рівні, тобто на рівні речення. Це можуть бути сигнали логічних відносин, введення прикладу, пошук слова, додавання необхідної інформації. На рівні дискурсу ДМ вказують на його компоненти (вступ, перехід від однієї теми до іншої, висновок), послідовність тем та ідей [6: 35].

3. Важливою характеристикою ДМ є забезпечення формально-граматичної та смислової зв'язності частин тексту, що здійснюється за рахунок когезії (забезпечення формального зв'язку дискурсу за різними типами відношень між його складовими) та когеренції (забезпечення смислової організації тексту як єдиного цілого). Когерентна функція ДМ реалізується на трьох структурних рівнях дискурсу: семантичному, прагматичному і топікальному. Відповідно виокремлюють:

- семантичні маркери співвідносять дві суміжні пропозиції, зосереджують увагу реципієнта на логічній і хронологічній послідовності;
- прагматичні маркери виражають зв'язок між двома суміжними мовленнєвими актами, сигналізують про причинні та контрастивні прагматичні зв'язки між висловленнями;
- топікальні маркери виступають засобами тематичної організації дискурсу, а також поєднують його дистантнорозташовані сегменти.

Д. Шифрін виокремлює 11 ДМ (*and, but, or, because, now, then, so, oh, well, you know, I mean)* і підкреслює, що їх основна функція полягає у забезпеченні когезії тексту. Дослідниця зазначає, що дискурсивні маркери не створюють, але демонструють відношення між сегментами дискурсу [7: 88]. Вивчення цих одиниць проводиться з урахуванням п'яти "рівнів мовлення" (*planes of talk*): 1) пропозиційна структура; 2) структура дій (мовленнєві акти); 3) структура чергування реплік; 4) склад учасників; 5) інформаційний стан повідомлення. ДМ інтегрують взаємопов'язаність одиниць на усіх рівнях. При цьому кожен ДМ відноситься, в першу чергу, до конкретного плану: *oh* – до інформаційного стану повідомлення і структури дій, *and* – до пропозиційної структури тощо [7: 89].

Проаналізуємо функціональні особливості ДМ за класифікацією, яку подає Б. Фрейзер:

1) базові маркери (*basic markers*) вказують на характер або силу "базового спілкування": тип мовленнєвого акту, перформативи (*I swear, I promise, I suggest* – вказує експліцитно на силу базового повідомлення), "прагматичні ідіоми" (*Could you, would you*);

2) маркери-коментарі (*commentary markers*) коментують "базове повідомлення": маркери оцінки (*fortunately*), "евіденційні маркери" (*possibly*), маркери джерел інформації (*they say, I heard that*), маркери пом'якшення (*If I am not mistaken, If you don't mind*), метапрагматичні маркери (*actually, basically, really*), що вказують на визначення напрямку руху нової інформації;

3) паралельні маркери (*parallel markers*) доповнюють базові повідомлення: вокативи (звертання за іменем тощо), маркери незадоволення, маркери солідарності (*my dear, frankly speaking*);

4) дискурсивні маркери (*discourse markers*) вказують на зв'язок базового повідомлення з контекстом: маркери зміни теми (*by the way*), контрастивні маркери (*but, however, although*), деталізуючі маркери (*in other words, more than that, particularly, also, and, or*), маркери висновку (*that is why, so, accordingly*) [8: 386–387].

ДМ зосереджують увагу реципієнта на логічній або хронологічній послідовності подій. ДМ також виконують додаткові функції, що полягають в сигналізації введення висловлення, яке доповнює зміст попереднього. Умовно додаткові функції ДМ поділяють на позитивні та негативні. Відповідно до позитивних ДМ відносять: *and, moreover, furthermore, also, further*. Вони об'єднують частини речення в єдине ціле в результаті попереднього висловлення та вводять нову інформацію, враховуючи попередню. До негативних ДМ належать: *neither… nor…, either*, що використовуються у заперечних реченнях для зазначення ситуації, подібної до вищезгаданої [9: 13].

ДМ *so, thus, therefore, in any case, hence, consequently, for, because* маркують відношення причини та наслідку між пропозиціями і спеціалізуються на сигналізації того, що пропозиційний зміст введеного висловлення логічно випливає зі змісту попереднього і одночасно виступає наслідком [9: 13].Усунення ДМ з послідовності не впливає на зміст двох пропозицій, але це може ускладнити інтерпретаційний процес.

За класифікацією, яку пропонують К. Кисельова і Д. Пайар виокремлюють також семантичні умовні, семантичні протиставні та семантичні темпоральні ДМ. До умовних ДМ належать *if, provided, even if, assuming, otherwise, under conditions*. Вони вживаються для позначення ситуації або явища, які можливо відбудуться в залежності від інший ситуацій, явищ. Семантичні протиставні маркери (*but, however, though, nevertheless, still, yet, nonetheless, although, despite, conversely*) поєднують зміст одного висловлення зі змістом другого, котрі передають зміну очікувань адресата і виступають індикаторами відношення з "негативною полярністю". Група семантичних темпоральних ДМ включає такі ДМ як *then, while, first, now, finally, lastly, eventually, after, afterwards.* Вони вказують на хронологічну послідовність подій, а також сигналізують про комунікативну важливість факту, що повідомляється [9].

Спираючись на класифікацію запропоновану Б. Фрейзером, у праці представника ранньоновоанглійського періоду теолога Томаса Брауна можна прослідкувати наявність таких ДМ:

1) Conceive the distinct number of three, not divided nor separated by the intellect, but ***actually*** *comprehended in its unity, and that a perfect trinity* [10]. ДМ ***actually*** належить до класу *commentary markers* і вживається для внесення нової інформації у речення.

2) ***However****, I am sure there is a common spirit, that plays within us, yet makes no part in us…*[10].

У прикладі (2) дискурсивний конектор ***however*** (*discourse markers*) сигналізує про контрастивні зв'язки між частинами висловлення.

Для ранньоновоанглійського теологічного дискурсу притаманно використання декількох ДМ навіть у межах одного речення:

3) Do ***but*** *extract from the corpulency of bodies,* ***or*** *resolve things beyond their first matter,* ***and*** *you discover the habitation of angels; which if I call the ubiquitary* ***and*** *omnipresent essence of God, I hope I shall not offend divinity: for, before the creation of the world, God was* ***really*** *all things* [10];

4) ***Thus*** *we are men, and we know not how; there is something in us that can be without us,* ***and*** *will be after us,* ***though*** *it is strange that it hath no history what it was before us, nor cannot tell how it entered in us* [10];

5) I do not deny ***but*** *that true faith,* ***and*** *such as God requires, is not only a mark or token,* ***but also*** *a means, of our salvation;* ***but****, where to find this, is as obscure to me as my last end* [10].

ДМ ***and, or, also*** у прикладах (3), (4) і (5) вносять додаткові значення в контекст, ДМ ***but, thus, though*** вказують на протиставлення суміжних пропозицій, а маркер-коментар ***really*** передає оцінку достовірності повідомлення.

Висновки. Отже, дослідження функціонально-семантичних класифікацій дає змогу виділити широкий спектр ДМ, об'єднаних певною функцією і семантикою. Це доводить, що для таких одиниць як ДМ, на перший план виходять їхні функції в дискурсі. Аналіз ДМ у різних типах дискурсу є актуальним, оскільки з кута зору комунікативної лінгвістики вони допомагають виявити реальні наміри автора і механізми впливу на слухача. Проаналізовані функції вказують на приналежність дискурсивних конекторів до допоміжного рівня комунікації, що протиставляються основним комунікативним одиницям. Таким чином, функції ДМ тісно пов'язані з процесами формування різних типів дискурсу і слугують для підтримки їх зв'язності. З огляду на варіативність прагматичного потенціалу та різноманітність сфер вживання, ДМ є важливим об'єктом лінгвістичних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Засєкін С. В. Дискурсивні маркери когерентності англомовного діалогічного тексту : когнітивний та прагматичний аспекти : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філологічних наук : спеціальність 10.02.04 – германські мови / Сергій Васильович Засєкін. – Київ, 2001. – 23 с.
2. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса : прагмалингвистический и когнитивный аспекты : [монография] / В. С. Григорьева ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Тамб. гос. техн. Ун-т. – Тамбов : ТГТУ, 2007. – 287 с.
3. Bauer-Ramazani Ch. English Discourse Markers [Електронний ресурс]. – Режим доступу : academics.smcvt.edu/cbauerramazani/AEP/BU113/English/discmarkers.ht/.
4. Fraser B. What are Discourse Markers? / B. Fraser // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31. – P. 931–952.
5. Белова В. М. Дискурсивные слова в мемуарах монтажного типа : семантика, функции, прагматика : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филолог. наук : спец. : 10.02.01 / В. М. Белова. – Вологда, 2011. – 23 с.
6. Викторова Е. Ю. Роль количественного подхода в изучении функционирования дискурсивных слов / Ю. Е. Викторова // Филология и человек. – 2013. – № 4. – С. 34–46.
7. Schiffrin D. Discourse Markers [Text] / D. Schiffrin // Cambridge University Press, 1987. – 318 p.
8. Fraser B. Pragmatic markers [Text] / B. Fraser // Pragmatics 6 (2). – 1996. – 318 p.
9. Дискурсивные слова русского языка : опыт контекстно – семантического описания / под ред. К. Киселевой и Д. Пайара.– М., 1998. – 447 с.
10. Browne Thomas Religio Medici [Електронний ресурс] / Thomas Browne. – Режим доступу : www.luminarium.org/renascence editions/browne/medici.html.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERED)

1. Zasekin S. V. Diskursivni markery kogerentnosti anglomovnogo dialogichnogo tekstu : kognitivnyj ta pragmatichnyj aspekty [Discourse Markers of Coherence of English Dialogical Text : Cognitive and Pragmatic Aspects] : avtoreferat dis. na zdobuttya nauk. stupenya kandidata filologichnikh nauk : special'nist' 10.02.04 – germans'ki movi / Zasekin Serhii Vasylovych. – Kyiv, 2001. – 23 s.
2. Grigor'eva V. S. Diskurs kak element kommunikativnogo protsessa : pragmalingvisticheskij i kognitivnyj aspekty [Discourse as an Element of Communicative Process : Pragmalinguistic and Cognitive Aspects] / Grigor'eva Valentina Serheevnab ; Tamb. gos. tekhn. un-t. – Tambov : Izdatel'stvo TGTU, 2007. – 287 s.
3. Bauer-Ramazani Ch. English Discourse Markers [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: academics.smcvt.edu/cbauerramazani/AEP/BU113/English/discmarkers.ht/.
4. Fraser B. What are Discourse Markers? / B. Fraser // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31. – P. 931–952.

5. Belova V. M. Diskursivnye slova v memuarakh montazhnogo tipa : semantika, funktsii, pragmatika [Discourse Words in Memoirs of Fitting Type : Semantics, Functions, Pragmatics] : avtoref. dis. na soisk. uchen. step. kand. filolog. nauk spets. : 10.02.01 / Belova Valentina Myhailovna – Vologda, 2011. – 23 s.
6. Viktorova E. Yu. Rol' kolichestvennogo podhoda v izuchenii funktsionirovaniya diskursivnykh slov [The Role of Quantitative Approach to the Study of Discourse Words Functioning] : Filologiya i chelovek / Viktorova Elena Yuriivna – 2013. – No. 4. – P. 34–46.
7. Schiffrin D. Discourse Markers [Text] / D. Schiffrin // Cambridge University Press, 1987. – 318 p.
8. Fraser B. Pragmatic Markers [Text] / B. Fraser // Pragmatics 6 (2). – 1996. – 318 p.
9. Diskursivnye slova russkogo yazyka : opyt kontekstno-semanticheskogo opisaniya [Discourse Words of the Russian Language: the Experience of Context and Semantic Description] / pod red. K. Kiselevoj i D. Pajara.– M., 1998. – 447 s.
10. Browne Thomas Religio Medici [Elektronnyi resurs] / Thomas Browne. – Rezhym dostupu : www.luminarium.org/renascence editions/browne/medici.html.

Лисецкая Ю. В. Дифференциальные особенности дискурсивных маркеров.

Статья посвящена анализу функций дискурсивных маркеров и особенностей их употребления в дискурсе. Была сделана попытка классифицировать дискурсивные маркеры согласно с функциями. Проанализировано классификации дискурсивных маркеров в современном английском языке и определено их основные классы, а именно прагматические маркеры (базовые маркеры, маркеры-коментарии, параллельные маркеры, дискурсивные маркеры), семантические маркеры (условные маркеры, сопоставительные маркеры, темпоральные маркеры), топикальные маркеры. Дискурсивным маркером называется маркер, который не имеет прямого лексического значения, но при этом исполняет важную функцию передачи целей участника коммуникативного акта. Это – слова, фразы, конструкции, которые выступают языковым элементом структурирования дискурса. Исследование специфики дискурсивных единиц указывает их основные характеристики, а именно мультикатегорийность и полифункциональность.

Ключевые слова: *дискурс, дискурсивные маркеры, прагматические маркеры, семантические маркеры, топикальные маркеры, когерентность.*

Lysetska Y. V. Differential Properties of Discourse Markers.

The article deals with the analysis of the discourse markers functions and peculiarities of their usage in discourse. Due to different research perspectives, there has always been confusion and disagreement in the terminology to discourse markers. Discourse markers, also having been studied under various labels including discourse operators, discourse connectives, discourse words, are used extensively in both spoken and written language to signal the structure of the discourse. Classifications of discourse markers and their functioning in modern English language can define their main classes: pragmatic markers (basic markers, commentary markers, parallel markers, discourse markers), semantic markers (conditional markers, contrastive markers, temporal markers), and topical markers. Discourse markers are defined as linguistic items, with no syntactic function at the sentence level, which serve, according to their morphosyntactic, semantic and pragmatic properties, as a guide for the interpretation of utterances. The speaker adds these markers to reduce the cognitive effort required from the hearer to interpret the utterance, by signalling which inference reflects more accurately the speaker's meaning. Discourse markers belong to different parts of speech, although they may be combined into one word class on the basis of their mutual functions connected with communication management and organization. The research of discourse markers proves that multifunctionality is their important property.

Key words: *discourse, discourse markers, pragmatic markers, semantic markers, topical markers, coherence.*